

БАШТАЛГЫЧ КЛАССТАРДЫН ОКУУЧУЛАРЫН ОКУП ТҮШҮНҮҮ КӨНДҮМҮН
ӨНҮКТҮРҮҮНҮН ЖОЛДОРУ

Курбаналиева Г. Ж.-ОшМПУнун улук окутуучусу

Аннотация: Бул макалада башталгыч класстын окуучуларынын окуу көндүмдөрүн өнүктүрүүдөгү негизги базалык көндүмдөрдүн бири болгон окуп түшүнүү көндүмүн өнүктүрүү маселелери сунушталды.

Ачык сөздөр: башталгыч класстын окуучулары, окуу көндүмү, окуп түшүнүү, компетенттүүлүк, стратегиялар

СПОСОБЫ РАЗВИТИЯ НАВЫКОВ ПОНИМАНИЯ ПРОЧИТАННОГО У
УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ

Курбаналиева Г.Ж.-старший преподаватель ОшГПУ

Аннотация: В данной статье представлено развитие навыка понимания прочитанного, который является одним из основных базовых навыков в развитии навыков чтения учащихся начальных классов.

Ключевые слова: ученики начальных классов, навыка понимания, понимание прочитанного, компетентность, стратегии

WAYS TO DEVELOP READING COMPREHENSION SKILLS IN PRIMARY SCHOOL STUDENTS

Kurbanaliev G.Zh. - senior lecturer at OshSPU

Annotation: This article presents the development of reading comprehension, which is one of the main basic skills in the development of reading skills in primary school students.

Keywords: primary school pupils, understanding, competence, strategies

Учурда башталгыч класстын мугалиминин алдында окуучулардын негизги базалык көндүмдөрүн өнүктүрүү милдети турат. Мына ушул максатка жетишүүдө окуучуларды окууга үйрөтүү процесс эң маанилүү милдет жана окуган тексттин ойду жана бүткүл тексти негизги оюн таанууга үйрөтүү болуп саналат. Текст менен иштөөнүн баралык көндүмдөрүнө ээ болуу менен окуучулар тексттен маалымат ала алышат жана аларды окуу процессинде колдоно алышат. Текстти түшүнүүнүн үстүндө натыйжалуу иштөөгө үйрөнгөндөн кийин окуучулар башталгыч мектептин программасын ийгиликтүү өзөштүрбөстөн алар өмүр бою керектүү болгон көндүмдөргө да китепти сүйүп окууга карата көндүмдөрүнө ээ болушат. Бул окууга үйрөтүүнүн бардык процессинин жыйынтыктоочу натыйжасы болуп калат.

Окуганын түшүнүү – окуган текстинин маанисин түшүнүү жөндөмдүүлүгү, аны интерпретациялоо жана окуган текстине карата өз пикирин/мамилесин калыптандыруу көндүмү. Бул башталгыч мектептен тартып окуучуларды үйрөтүүгө зарыл болгон маанилүү көндүм.

Окуганын түшүнүүнүн деңгээлдери:

- сөзмө-сөз түшүнүү;
- ой жүгүртүп, талдап түшүнүү;
- сынчыл баа берүү менен түшүнүү.

Окуганын түшүнүүгө үйрөтүүнүн стратегиялары:

- окуганга чейин;
- окуу учурунда;
- окугандан кийин.

Окуганга чейинки учурда: окуучуларга максаттарды жана текстти окуу процессинде эмнени билгиси келгендигин так аныктап алууга жардам берет. Бул стратегия божомолдоо болуп санат, буга чейинки билимдерин жана тажрыйбаларын активдештирүү максатында колдонулат. Ошондой эле окуучулардын окууга болгон кызыгууларын жана мотивациясын арттырып, өздүк билимдерин, тажрыйбаларын менен тексттен алынган жаңы маалыматтарын ортосундагы байланышты түзөт.

Окуу учурунда: Мында окуучуларга тексттин үзүндүлөрүн терең түшүнүүгө жардам берет, бул болсо чыгарманын маанисин толугу менен түшүнүүнү шарттайт. Суроолор текстти өздөрүнүн жеке кабылдоосу, окулуп жаткан чыгарма, автору менен же башка чыгармалар менен байланыштыруу үчүн коюлуусу мүмкүн.

Окугандан кийинки учурда. Окуучулар суроолор менен текстти изилдөөдө жана андан ары маалымат издөөдө же окуп-үйрөнүп жаткан тема (көйгөй) боюнча тажрыйба алууда керектөөлөрдү жаратат. Ал эми окуунун биринчи баскычында (1–2-классы) окуучулардын жабык жана ачык суроолорду түзүү түшүнүктөрү өнүгөт. Ал эми кийинки баскычта (3–4-класстар) окуучулар өз ара ар түрдүү суроолорду бергенди үйрөнүшөт. Суроолорду түзүү жана аларга жооп издөө текстти терең түшүнүүгө таасирин тийгизет, окуучунун чыгарманын маанисин толук түшүнүүсүнө жол ачат. [1,23] Окулуп жаткан тексттин мазмунун түшүнүү көп факторлордон көз каранды.

- Сөздөрдүн маанисин түшүнүүдөн,
- Окуунун тууралыгынан жана ылдамдыгынан,
- Окуучулардын жашоо тажрыйбасынан жана билиминен,
- Окуу убагында эстеп калуу, ойлонуу, элестетүү жөндөмдөрүнөн

Ар бир китеп түрдүү окуунун өзүнчө ыкмасын талап кылат. Мисалы: Иллюстрацияланган китептерде визуалдык образдар чоң мааниге ээ жана окуу учурунда буга абдан көңүл буруу керек. Башталгыч класстын окуучулары маалымат берүүчү тексттерди окууда карталарды, графиктерди, таблицаларды окууну билиши керек. Ал эми көркөм адабият жанрларын түшүнүү чыгарманы тереңирек түшүнүүгө жардам берет. Окуучу эмне окуп жаткандыгын түшүнүү үчүн окуу максатын аныктоо керек. Биз эмнен үчүн окуп жатабыз? Эмнени үйрөнөбүз? Чыгарманы окугандан кийин окуган текстти жеке тажрыйба жана билим менен байланыштыруу керек. Мындай байланыштыруу мотивацияны жана кызыгууну жогорулатат жана текст менен өз ара иштөө шарттарын түзөт. Окурмандык компетенттүүлүк материалды туура так, көркөм түшүнүү менен аң сезимдүү окуй алууну, окуганы жана укканын түшүнүп, ал материалды турмушунда колдоно билүү аркылуу кеп ишмердигин, карым – катыш жасоо мүмкүнчүлүгүн өстүрүүнү, сабаттуу окурман катары тексттерди, чыгармаларды окууга туруктуу кызыгуусун арттырууну, чыгармага карата баалуулук негизде өз пикирин айтуу жөндөмүн билдирет.

Мугалимдин чыгарманы тандоого кылдаттык менен көңүл буруусу маанилүү. Адабий окуу китептериндеги тексттерди тандоодо – окуулуктун педагогикалык, психологиялык, адабийлүүлүгү, системалуулугу, тематикалуу аспектилерин кароо башкы планга коюлат. Эң алгач тексттин психологиялык аспектинин кароону баштоо ыңгайлуу. Себеби, текстти тандоодо анын маанисин бала түшүнүүдөгү кабыл алуусун, эстеп калуусун, ойлоосун, көңүл буруусун, элестетүүсүн канааттандыра турган чыгармаларды издөө, аларды окуулукка киргизүү талабы коюлат. Тексттин мазмунун окуганда баланын китеп дүйнөсүнө жетелей турган чыгармаларды тандоо – автордун башкы максаты болуп саналат. Экинчиден, педагогикалык аспектиде кароодо окуулуктун баланын окутуу, окутуу, өнүгүү, тарбиялоо функциясын аткарган, тексттин мазмунун окуу менен бала бул үч функцияны өздөштүрө алгандай шарт талап кылынаары талашсыз. Үчүнчүдөн, тексттин адабийлүүлүгү эске алынат. Төртүнчүдөн, системалуулук жана тематикалык аспектини бирдей кароо зарыл экендигин тажрыйба ырастап келет. Бизге белгилүү, адабий окуу китептери тематикалык принцип менен түзүлөт. Окуу китебинин түзүлүшүндө авторлор бул эки аспектин бирдей функциясын карайт. Тематикалык принципти аткаруу үчүн системалуулук болуусу шарт. Бөлүмдөрдөгү чыгармалардын сунушталышынын системалуулугун көзөмөлдөө манилүү. Жогоруда адабий окуу окуулугун түзүүдө эске алынуучу аспектилер окуулуктарда практикаланышын кароо макалабыздын башкы мазмуну катары каралат.

2-класстар үчүн түзүлгөн окуулук (автору С.К.Рысбаев, Б.А.Абдухамидова, К.Ибраимова, Бишкек, 2012) окуу программасында көрсөтүлгөн тематикалар боюнча түзүлгөн. Башталгыч класстын окуу китептери тематикалык принцип боюнча түзүлүшү жагынан айырмаланат. Окуулукка жалпысынан берекелүү алтын күзгө, туулган жерге, менин жан дүйнөм, күлкү - ден соолуктун мүлкү, алтын балалыкка, жыл мезгилдерине, сөз үйрөнүп алалы, ойлонуп көрөлүк, байчечекей гүл ачты, бабалардан калган сөз, тынчтыктын жана эмгектин майрамы, окуу ылдамдыгын текшерүүчү тексттерден турат. Окуулуктун түзүлүшү альтернативдүү окуулуктун мазмунун толуктап турат. Окуулукта мугалим үчүн бир топ жаңылыктар берилгендигин төмөнкү булактары аркылуу классификациялоого болот. [3, 18]

Китептер окуучулардын жаш өзгөчөлүгүнө ылайык жана аларга кызыктуу болушу керек. Ошондой эле тексттин татаалдыгын окуучунун окуу деңгээлине жараша тандоо маанилүү. Окууну

үйрөтүүнүн жаңы компоненттеринин бири бул окучунун окуучулардын окуганын түшүнүү стратегияларын калыптануусу болуп саналат. Түшүнүү стратегиясы бул окучунун текстти жакшырак түшүнүүсү үчүн атайын жасаган иш аракеттери. Түшүнүү стратегиялары окуганга чейин, окуу учурунда жана окугандан кийин колдонулат. Мисалы: окуганга чейинки учурда буга чейин билгендерин эске салуу же сюжетти болжолдоо өткөрүлөт. “Адабий окуу” сабагында окуучулардын окуп түшүнүүсүн калыптандыруунун ийкемдүү, натыйжалуу ыкмасы – божомолдоо. Божомолдоо – бул тексттин мазмунунун негизинде гипотеза түзүү, алдын ала баамдоо, болжолдоо жөндөмдүүлүгү. Ал эми болжолдоону башталгыч класстын мугалими чыгарманын аталышы, жанры, иллюстрациялары, ачык сөздөр, сөз айкаштары же сүйлөмдөр боюнча ишке ашырууга болот. Натыйжада окуучулардын болжолдоолорунун максаты аркылуу алар эмнелерди билет, кандай тажрыйбага ээ экендиги жана алар эмне жөнүндө окуй тургандыгынын жоромолунун ортосунда байланыш түзүлө баштайт. Болжолдоо окуучулардын текстти жакшы түшүнүүсүнө, окуганын өзүнүн тажрыйбасы менен салыштыруусуна шарт түзөт. Болжолдоолор – окуучулардын өздөрү үчүн окуп жаткан текстти кандай түшүнүп жатышкандыгын байкоого жол ачкан көпүрө даярдайт. [2, 18]

Окуган тексттин жыйынтыктоо же мазмунун элестетип жандандыруу окуу учурунда колдонулат. Окуучу чыгарманы жана аны түшүнгөндүгүн текстти окугандан кийин жана аны иштеп чыккандан кийин бааланат. Текстти түшүнүүнүн негизги стратегиясы суроолорду коюу бардык үч этапта коюлат окуу стратегиялары башкарылуучу практика ыкмасы менен иштелип чыгат.

Биринчи этапта-мугалим жакшы окурман кайсы бир стратегияны кантип колдонорун айкын көрсөтөт. Стратегияны иллюстрацияларды колдонуп көрсөтүү жана түшүндүрүү кийинки практикалык иш үчүн фундамент болуп эсептелет. Бул учурда окуучулар өздөрү мугалимдин жетекчилиги астында ар кандай тексттер менен стратегияларды колдонуп башташат. Мисалы: мугалим балдарды окутуу үчүн кийинки стратегия катары визуализацияны тандады дейли. Мында мугалим демонстрация үчүн текстти тандайт. Ал текстте көзгө көрүнгөн, кулакка угулган сезилген жана жандуу образдар жана ассоциациялар болушу керек. Мугалим бул стратегияны көрсөтүү үчүн окуучуларга тандалган тексттен үзүндү окуп, өзүнүн ойлорун угуза айтып берет. Мисалы: көз алдында экрандагыдай учкан поезддин элеси пайда болду ж.б. деп айтса болот. Мындан тыкары мугалим ар кандай окуу стратегияларын максаттуу колдонуу үчүн атайын түзүлгөн графикалык темаларын колдонсо болот.

Экинчи этапта- чогуу аткарылуучу жана башкарылууга мүмкүн болгон ыкма. Бул учурда мугалим окуучуларга окуу үчүн башка үзүндүнү берет. Ал эми окуучулар мугалим көрсөткөн стратегияны жуптарда же чкан топтордо колдонуп көрүшөт. Бул стратегияны колдонууда мугалим дайыма колдоо көрсөтүп окуучуларга кайтарып байланышын берет. Балдар окуган тексттин визуализациялоо үчүн графикалык схеманы толтурушу мүмкүн.

Жыйынтыгында окуучулар жогоруда айтылган стратегияларды башка тексттер менен иштөө учурунда колдонуп башташат. Ошондуктан жакшы тексттер менен китептер окуганын түшүнүү көндүмдөрүн жана стратегияларын окутууда негизги ресурстар болуп саналат. Тыныгуу менен окуу үчүн көркөм адабиятты колдонсо болот. Бул ыкманы колдонуу үчүн мугалим алдын ала даярданат. Тактап айтканда текст тандалат. Аны бөлүктөргө бөлөт, талкуулоо үчүн окуганга чейин, окуу учурунда жана окугандан кийин бериле турган суроолорду даярдайт. Бул суроолордон башка үй тапшырма үчүн суроолорду жана көнүгүүлөрдү ойлоп табуу керек. Сабактын башында окуучулар чыгарма эмне жөнүндө кеп болуп жаткандыгын тексттин аталышы боюнча аныкташат. Андан кийин тексттин тыныгуулар менен окуу керек. ар бир бөлүктү окугандан кийин окуучулар сюжеттин мындан ары кандай өнүгөөрү тууралуу жоромолдорду айтышат. Текстти толук окуп бүткөндөн кийин жалпылоо жүргүзүлөт жана окуучуларга үй тапшырмасы көпчүлүк учурларда чыгармачыл тапшырмалар берилет.

Колдонулган адабияттар:

1. Келгиле окуйбуз. Окуп түшүнүү. Башталгыч класстын мугалимдери үчүн колдонмо. Бишкек-2018.
2. Башталгыч класстардагы окууга коюлуучу базалык талаптар Б.:2014
3. С.К.Рысбаев, Б.А.Абдухамидова, К.Ибраимова, 2-класстар үчүн түзүлгөн окуулук. Б.: 2012